

РАСПРАВЕ

Академик Миомир ДАШИЋ

ИСТОРИЧАР ЕВРОПСКЕ КУЛТУРЕ

О проф. др Андрији Лаиновићу (1903-1986)

- Поводом Зборника „Студије и огледи из историје и дипломатије“,
(Београд, 2007, стр. 746)

Књига „Студије и огледи из историје и дипломатије“ др Андрије Лаиновића, који је свој радник вијек завршио као редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Скопљу, представља својеврсни зборник изабраних радова из његовог библиографског опуса (чине га 334 библиографске јединице). До појаве ове заиста вриједне књиге стваралачки опус проф. др Андрије Лаиновића био је познат, углавном, људима историјске струке и ријетким историчарима дипломатије, јер су радови у њој били расути у разним часописима, зборницима радова, публикацијама пригодног карактера и посебним издањима одавно публикованим.

Објављивањем овог обимног зборника студија и огледа др Лаиновића – заслугом приређивача и издавача дипломате др Ђорђа Лопичића, а у рецензији угледних историчара: академика Влада Стругара и универзитетских професора др Михаила Војводића и др Ђорђа Борозана – и шира културна јавност је у могућности да се упозна са изабраним дијелом његових вишедеценијских научних резултата. У зборнику радова објављена је и цјеловита библиографија радова овог историчара што ће помоћи не само људима историјске струке већ и многим људима науке – правницима, дипломатама, публицистима, истраживачима у новинарству, политичарима и свим љубитељима историјског штива да упознају дјело овог истраживача и неуморног ствараоца европске културе. Ваља рећи да је мало оних којима је позната и биографија др Андрије Лаиновића, интелектуалца који је оставио неизбрисив траг у нашој историографији и култури. Мало је и оних јоји знају да је он оставио спомен и

---

* Аутор је редовни члан Црногорске академије наука и умјетности.

у граду Беранама¹, као директор Беранске гимназије у школској години 1942/43, али о томе ћу рећи нешто више касније.

А сад нешто из биографије др Андрије Лаиновића. Рођен је 8. новембра 1903. године у Грахову, општина Никшић, у занатско-трговачкој породици, чији су коријени дубоко уграђени у друштвени и привредни живот Подгорице. Потомак је јунака и црногорског националног радника Филипа Лаиновића, znalца више језика и једног од најзначајнијих Подгоричана деветнаестог вијека. Филип је био велики противник османлијске окупаторске власти, неустрашив борац за слободу и права Срба и Црногораца, пожртвован обавјештајац књажева Данила и Николе Петровића све до његове изненадне и неразјашњене смрти 1864. године. Подгорички хроничар Илија Златичанин за братство Лаиновића, које води поријекло из племена Братоножићи (већ одавно Лаиновића нема у Братоножићима јер су из економских разлога расељени, најбројнији су у Васојевићима – Виницкој и Беранама), између осталог је записао: „Филип је од стране куће Лаиновића која је у нашем наоруду уживала велико поштовање. Од овога је братства и Симо Лаиновић, који је био алај-барјактар пред свом војском Стевана Книћанина 1848. године“. Осим Сима, водећег Подгоричанина из доба митрополита Петра I и Петра II Петровића Његоша, који је обављао деликатне послове (тајне и јавне) између турских власти у Подгорици и Скадру, с једне, и црногорских власти са Цетиња, с друге стране, још један предак др Андрије Лаиновића оставио је лијепи спомен у нашем народу као „основатељ Српске штампарије у Дубровнику“, у вријеме дјетињства Андрије Лаиновића. Колико је кућа Лаиновића била заслужна за Црну Гору говори чињеница да је капетан Крсто Лаиновић по ослобођењу Подгорице 1879. године једно вријеме био на челу ове вароши.

Као што је речено Андрија је рођен у Грахову, гдје је његов отац Велиша, осим у Подгорици, имао свој дућан. Послије смрти оца 1908. мали Андрија се с мајком вратио у Подгорицу, гдје су имали породичну кућу. У Подгорици је завршио основну школу и с прекидима, усљед ослободилачких ратова (1912-1918) и гимназију. Историјске науке, компаративну књижевност и француски језик дипломирао је на Филозофском факултету у Београду 1927. године. У школској 1923/24. години, као солидан студент, похађао је наставу француског језика и компаративне књижевности на Сорбони. И љетњи респуст 1933. Лаиновић је провео у Паризу на стручном усавршавању и архивском истраживању докумената за свој професорски рад *Штампа западне Европе о Граховској битци 1858. године*.

¹ Овај текст је изговорен на промоцији књиге др Андрије Лаиновића, одржаној у организацији Центра за културу у Беранама, 24. јуна 2009. године.

Студијски боравци у Паризу Лаиновића су трајно определијелили за изучавање црногорско–француских односа, прије свега, за вријеме владавине књаза Данила (1852-1860), као и за проучавање радова француских историчара и публициста који су писали о Књажевину Црној Гори. Опредијељен за француску културу он је и љето 1951. године провео у Паризу на семинару за историчаре у организацији УНЕСКО-а. И као професор Више педагошке школе на Цетињу у другој половини 1954. и првој половини 1955. године, студијски је радио у Паризу, као стипендиста француске владе, истражујући документа за своју докторску дисертацију *L'influence de la politique française en Montenegro de 1853. a 1860.* (Француски политички утицај на Црну Гору од 1853. до 1860. године), коју је одбранио 1956. на Сорбони. Био је први црногорски историчар који је стекао докторску титулу на овом престижном свјетском универзитету. (Занимљиво је истаћи да су касније још два Лаиновића стекли докторате на Сорбони).

И касније је повремено др Лаиновић проводио вријеме на научном раду у Паризу, о чему свједоче радови у овом зборнику; стално је трагао за грађом о историјским и дипломатским односима Црне Горе и Француске до Првог свјетског рата. Проучавао је француски културни утицај и на друге југословенске земље. Као добар познавалац француске а и романске културе уопште, студијски је боравио и у Шпанији и Италији. Касније, као универзитетски професор у Скопљу, повремено је истраживао архивску грађу за историју не само Црне Горе него и Македоније. Истраживао је и у Совјетском Савезу. Многи исписи из архива тих земаља и поједини његови необјављени текстови, као и лична библиотека, похрањени су у Народној библиотеци „Радосав Љумовић“ у Подгорици.

Послије дипломирања 1927. Андрија Лаиновић је радио у звању суплента и професора у Вишој реалној гимназији у Подгорици до 1935, када је као љевичар, због учешћа у политичким демонстрацијама против режима (18. фебруара), одлуком министра просвете Краљевине Југославије премјештен „по потреби службе“, у ствари по казни, у Ливно, гдје је до септембра исте године изводио наставу историје и француског језика у Грађанској школи. Септембра 1935. године постављен је за професора Више реалне гимназије у Никшићу, а почетком септембра 1940. био је именован за директора Ниже државне гимназије у Бијелом Пољу, коју дужност је обављао до почетка прољећа 1943. Априла 1943. одлуком Цивилног италијанског комесаријата и марионетске црногорске владе именован је за директора беранске Више реалне гимназије, замјенивши нешто старијег колегу Милинка Трипковића, који је административно послат у пензију а потом интерниран у Италију.

Аутор овог казивања, ондашњи ђак другог разреда беранске Гимназије, запамтио је директора Лаиновића као врсног педагога, енциклопедијски образованог, елегантног и господственог изгледа и мудрог човјека који је, иако је службовао под италијанском окупацијом Црне Горе, савјетовао нас ђаке да добро учимо и да се примјерно владамо, јер ћемо у новим измијењеним условима (и ако није изговарао ријеч политичким условима, то се подразумијевало), када се заврши рат, са стеченим знањем бити од велике користи отаџбини. Из службене документације види се да је он беранском Гимназијом, у врло несређеним и рекао бих драматичним ратним условима, руководио до краја септембра 1943. године, односно до капитулације Мусолинијеве Италије.

У Беранама, које су од тада више пута прелазиле из окупаторских у руке партизанских снага, остао је да живи до прве половине 1944. године када је, због несигурности под њемачким или четничким властима, а на њега нијесу благонаклоно гледале ни партизанске власти, замјерајући му што се прихватио службовања у вријеме италијанске окупације земље, преко Пећи, са групом беранских интелектуалаца пошао у Србију. Међутим, у Пећи је пао у руке шиптарским балистима, који су га, уз малтретирање, предали Њемцима, а ови стрпали у импровизовани логор из којег је успио да побјегне и да се домогне Београда. Осјећајући се несигурним и у Београду, са лажним документима прешао је у Банат код својих рођака, гдје је дочекао ослобођење овог дијела Југославије, октобра 1944. године. Од онда па до 1948. године, када се на позив владе НРЦГ вратио у Црну Гору, радио је као професор у више средњих школа у Банату.

Од 1948. до 1956. радио је као професор средњих школа у Цетињу, а затим и као професор новоосноване Више педагошке школе на Цетињу. Одлуком владе НРЦГ 1956. године именован је за директора Завода за унапређивање школства Црне Горе, а крајем 1957. постављен је за директора Историјског института Црне Горе, на којој дужности је остао до краја 1958. године. У том периоду био је одговорни уредник часописа „Историјски записи“ и члан Архивског савјета Југославије.

За ванредног професора Филозофског факултета у Скопљу изабран је крајем 1959. године, на предмету *Историја народа и народности Југославије*. Овај предмет је предавао све до пензионисања у звање редовног професора 1975. године. У периоду од 1963. године, до пензионисања, по позиву је хонорарно предавао исти предмет и на Филозофском факултету у Приштини.

Потписани налази за потребно да каже да је био у ситуацији да од средине педесетих година ближе упозна свог бившег директора Гимназије Андрију Лаиновића, тада члана Историјског друштва и професора

Више педагошке школе. Срели смо се у Државном архиву Црне Горе. Било му је веома драго када сам рекао да ми је био директор у беранској Гимназији а да је као директор остао нама ђацима и свим грађанима у лијепом сјећању у том злом времену. Од тог сусрета па до његовог преласка на Филозофски факултет у Скопљу често смо се сретали на Цетињу и у Подгорици, јер сам као млад професор био упућен на сарадњу са установама којима је он руководио. Међутим, од његовог избора за професора Филозофског факултета у Скопљу па до краја 1965. године, нијесмо имали ближе комуникације.

Биће занимљиво да кажем како је крајем 1965. године дошло до успостављања трајног пријатељства између нас. А ево тог повода: једног дана секретар општинског комитета у ондашњем Иванграду, а данашњим Беранама (Д. Ћ.) назвао ме је као директора телефоном и рекао да се др Лаиновић, ванредни професор Филозофског факултета у Скопљу обратио и замолио да му се, по могућству, напише карактеристика о његовом политичком држању и раду за вријеме док је био директор Гимназије у Беранама 1943. године. Пошто Општински комитет није имао података о раду Лаиновића, замолио ме је да ја, као актуелни директор Гимназије, прикупим податке и напишем ту карактеристику. Одговорио сам да ћу то радо урадити на основу личног сјећања, али како то није довољно, тражио сам сагласност да се на податке о раду Лаиновића у Беранама, последије престанка рада Гимназије септембра 1943. године, ослоним и на податке које је имао ратни комунистички обавјештајца Р.Б, човјек обавјештенији о политичким приликама у беранском срезу од других људи. Тада је Р. Б. био политички скрајнут због подршке Резолуцији Информбироа. Са њим сам имао прилике раније да разговарам о појединим догађајима и појавама из Другог свјетског рата, па и о појединим професорима и директорима беранске Гимназије. Овај бивши партијски функционер, иначе, заинтересован за историјску прошлост, посебно Васојевића, о чему је понешто и писао, држао је до мог мишљења о вриједностима тог његовог публицистичког рада. Причао ми је о конспиративном раду КПЈ у Беранском срезу и појединим догађајима и убиствима недужних људи о чему се, иначе, ћутало односно крило. Повјерење је између нас било успостављено и из разлога што је његова супруга била моја гимназијска професорица, последије много година шиканирања због тога што је била супруга информбировца, мојим доласком за директора Гимназије, говорила да је „доживјела своје ослобођење“. Секретар комитета се сагласио да сам процијеним валидност података које ми могу пружити првоборци НОР-а, па и Р. Б, без обзира на његов тадашњи политички статус, и да на основу тога сазнања напушем мишљење о боравку и раду директора Лаиновића у Беранама

1943/44. године. Све сам то урадио прецизно, са оцјеном да се ради о професору који је оставио све позитивне трагове у животу ове средине. То мишљење је, без било какве интервенције, супотписао и секретар комитета. Оно је било од утицаја што је професор Лаиновића изабран за редовног професора, без обзира на интриге које су се плеле око његовог ратног држања док је био директор и грађанин у Беранама. Ову причу испричах не да себи дам важност, да сам дао допринос напредовању, иначе, заслуженог професора др Лаиновића, већ у жељи да подсетим да његова биографија може бити још богатија, ако се истраже и друге чињенице из живота и рада овог педагога и научника.

* * *

Од студентских дана Лаиновић је показивао интерес за општедруштвена и културна питања, а што је касније продубљивао као гимназијски професор. У периоду између два свјетска рата занимао се за збивања и у револуционарном покрету, активно је учествовао на левници. Занимао се и за марксистичку литературу, али није био учлањен у КПЈ. До априлског рата 1941. године, Лаиновић се бавио, углавном, новинарством и стручним радом. У ратном периоду није ништа објављивао.

Проф. др Лаиновић је уживао велики научни и друштвени углед у Црној Гори и Македонији. У Скопљу је био члан многих комисија, савјета и управних одбора научних установа, највише се бавио научноистраживачким радом. Његов научни опус, као што је речено, броји 334 библиографске јединице. Проучавао је историју црногорског народа, а интересовала га је прошлост и других југословенских народа. Најупућенији је био у спољнополитичке односе Црне Горе и Француске у доба књаза Данила Петровића (1852-1860) и његову активну политику за међународно признање ове мале балканске државе. Радове о томе је штампао, као што се може запазити из овог обимног Зборника, у разним листовима, часописима и периодичним публикацијама.

У периоду између два свјетска рата Лаиновић је радове објављивао, углавном, у штампи (*Слободна мисао*, *Зета*, *Радни народ*, *Млада Зета*, *Народна ријеч*) и часописима и годишњацима (*Записи*, *Разврије*, *Гранит*, *Часопис Југословенског професорског друштва*, *Годишњак наставника подгоричке гимназије*), најчешће под псеудонимом и иницијалима.

Од средине прошлог вијека студије, чланке и разне прилоге из историје је објављивао у научним и књижевним часописима, листовима, годишњацима, зборницима радова и другим периодичним публикацијама: *Историски записи*, *Годишњак поморског музеја у Котору*, *Сусрети*, *Библиографски вјесник (Цетиње)*, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, *Народно стваралаштво (Београд)*, *Љетопис Магице српске*

(Нови Сад), Врањски гласник (Врање), Настава историје, Хисторијски преглед, Хисторијски зборник, Историја, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, Преглед (Сарајево), Годишњак Покрајинског државног архива (Приштина), Годишњак Педагошке академије (Никшић), Слобода (Беране), Титоградска трибина, Овдје, Архивист, *Anales de l' Institut Francais de Zagreb (Zagreb)*, *L' hellenisme contemporain (Atina)*, *Questins actuelles du socialisme (Pariz)*, Енциклопедија Југославије и др.

Својим научним студијама, чланцима, огледима и другим приложима, Лаиновић је дао значајан допринос историографији Црне Горе, Србије и Македоније. У његовим радовима освијетлени су многи догађаји, историјске појаве и проблеми из наше нововјековне историје. Посебно је дао видан допринос познавању прошлости црногорског народа, прије свега везама Црне Горе и Француске у XIX вијеку. Штампал је посебна издања: *Три Француза о Црној Гори* (Цетиње, 1949), *Кратак преглед прошлости Титограда* (Цетиње, 1950), *Побједа на Граховцу у списима савременика* (Цетиње, 1958).

Осим ових посебних издања у знатном броју радова третирао је озбиљне расправе и о историји југословенских народа, па и неких народности, са акцентом на њихове вјерске и културне односе и везе.

Од преласка на скопски Универзитет Лаиновић је посебно испољавао интерес за научно истраживање и прошлост македонског народа. У методолошком погледу карактеристика Лаиновићевог научног рада је била аргументованост чињеницама предмета истраживања кроз провјеру архивских извора и провјеру историографских резултата претходних историчара. Његови радови се одликују концизношћу излагања, нијесу оптерећени непотребном опширношћу, општим мјестима и понављањима познатих чињеница или парафразирањем већ изречених судова. То су била методолошка начела којих се строго држао у свом научном раду.

Зборник одабраних текстова *Студије и огледи из историје и дипломатије* повод је за изрицање још неких вриједносних судова о Лаиновићевом стваралаштву. Наиме, знатан дио својих научних резултата он је саопштавао на конгресима историчара Југославије, на југословенским симпозијумима о настави историје и другим научним скуповима. Учествовао је са запаженим рефератом на конгресу Фолклориста Југославије у Цетињу, са саопштењима на скупштинама Друштва историчара Црне Горе, годишњим скуповима Савеза друштва историчара Македоније, конференцији Научног друштва историје медицине у Скопљу 1978/79. и другим научним и стручним конференцијама.

Као професор историје средњих школа у Црној Гори и Краљевини Југославији и у првим годинама ослобођења у Банату и на Цетињу, потом на ВПШ у Цетињу и Филозофском факултету у Скопљу, др Ла-

иновић је знатно допринио историјском образовању младих нараштаја. Посебно је значајан његов допринос формирању кадрова за више и високо образовање. Његова је стручна и научна заслуга у образовању архивиста и стручњака других дисциплина сродних историји, или другачије речено помоћних историјских наука.

Под његовим менторством многи људи у Македонији, Црној Гори и Србији стекли су звања магистра и доктора историјских наука, архивистике и неких других помоћних историјских наука. За своју наставно-педагошку дјелатност и научне резултате др Лаиновић је стекао и многа друштвена признања, југословенска одликовања, захвалнице, специјалне плакете Филозофског и Филолошког факултета у Скопљу (поводом тридесетогодишњице постојања ових установа), Плакету Универзитета Тирило и Методије, захвалницу Савеза друштва историчара Македоније. Добитник је захвалнице Историјског института СРЦГ за допринос научном утемељењу ове националне институције и плодну сарадњу у часопису *Историјски записи*.

Поводом осмадесете годишњице живота Андрије Лаиновића и његовог доприноса унапређењу историјских знања у средњем, вишем и високом школству, као и за његов допринос савременој југословенској историографској мисли, Редакција часописа за наставу *Историја*, органа Савеза друштва историчара СР Македоније, објавила је чланак Методија Манојловског под насловом *Проф. др Андрија Лаиновић* у коме је на синтетичан начин приказано кретање и дјело овог врсног научног ствараоца. У ствари тај број *Историје* био је посвећен осамдесетогодишњици живота и рада овог историчара европске културе.

О животу и раду Андрије Лаиновића пригодно су писали (у некролозима) др Јован Бојовић, Христо Малевски, Добрило Аранитовић је писао о Лаиновићевој библиографији, цјеловиту библиографију је објавио Радосав Милић; такође, пригодно о њему су писали Јагош Батрићевић, Ђуро Батрићевић и Милорад Миловић. Потпуније о историографском раду Лаиновића писао је у два наврата и проф. др Бранислав Ковачевић. Потпунији подаци о написаном о Андрији Лаиновићу такође су штампани у овом зборнику.

Литература о Лаиновићу није ни богата ни адекватна његовом историографском учинку. Стога сматрам да његово научно дјело и његов наставно-научни рад и његова наставна и педагошка дјелатност су таквих вриједности да заслужују цјеловиту монографску обраду. Нека ово што овдје данас будемо говорили буде скроман прилог тој будућој монографији која треба да нађе свог писца.